

על רעיון האלוהים – מבוא לתיאולוגיה הפילוסופית

התבונה האנושית זקוקה לרעיון של מושלמות ברמה הגבוהה ביותר, שישמש לה קנה מידה לקבוע על פיו. באהבה האנושית, לדוגמה, רואה האדם את רעיון החברות הגבוהה ביותר, כדי שעל פיו יוכל לקבוע עד כמה מידה זו או אחרת של החברות מתקרבת לרעיון הגבוה ביותר או מתרחקת ממנו. אדם יכול לעשות מעשה של חברות לאדם אחר, אך בה בעת להתחשב גם בעצמו; אולם אדם יכול גם להקריב הכל למען חברו, בלי להתחשב בטובתו האישית. האחרון הוא הקרוב ביותר לרעיון החברות המושלמת ביותר. מושג כזה, שהאדם נדרש לו כקנה מידה להערכת המידה הנמוכה או הגבוהה במקרה זה או אחר, בלי להביט במציאות שלו, נקרא רעיון. האם אין רעיון זה פנטזיה של המוח בלבד, כגון הרפובליקה של אפלטון? בשום אופן; אלא שאני מכוון מקרה זה או אחר לפי הרעיון שלי. כך יכול לדוגמה שליט לארגן את מדינתו בהתאם לרעיון הרפובליקה המושלמת ביותר, כדי לקרב באופן זה את מדינתו למושלמות. רעיון מסוג זה דורש שלושה דברים:

1. שלמות בקביעת הסובייקט בהתחשב בכל הפרדיקטים שלו (לדוגמה במושג **אלוהים** נפגשות כל המציאויות);
2. שלמות בגזירת הקיום של הדברים (לדוגמה מושג הישות הגבוהה ביותר, שלא ניתן לגזור אותה משום דבר אחר, אלא שכל הנותר נגזר ממנה);
3. שלמות הקהילה או הקביעה המלאה של החברה והקישור לשלם.

העולם תלוי בישות עליונה ביותר; הדברים בעולם, לעומת זאת, תלויים כולם זה בזה. כל אלה ביחד יוצרים שלם שלם. השכל מנסה ליצור תמיד אחדות אחת בכל הדברים, ושואף לעבר המרבי. כך לדוגמה אנו חושבים

על השמים כמידה הגבוהה ביותר של המוסריות ביחד עם המידה הגבוהה ביותר של הרוחניות; על הגיהנום אנו חושבים כמידה הגבוהה ביותר של רוע ביחד עם המידה הגבוהה ביותר של סבל. כשאנו חושבים על הרוע, במובן המידה הגבוהה ביותר של הרוע, אנו חושבים על נטייה בלתי אמצעית לחוש משיכה לביצוע מעשים רעים רק מכיוון שהם רעים, ללא חרטה וללא פיתוי, וללא התחשבות ברווח וביתרון. אנו מדמיינים לנו את הרעיון הזה כדי שאחר כך נוכל לקבוע על פיו את המידה הבינונית של רוע.

במה שונה רעיון של התבונה מאידיאל של כוח הדמיון? רעיון הוא כלל in abstracto, אידיאל הוא מקרה פרטי שאני מכניס תחת כלל זה. כך לדוגמה אמיל של רוסו והחינוך שיש להעניק לו הוא רעיון של התבונה. אולם על האידיאל אי אפשר לומר משהו מוגדר. ניתן לשייך לאדם מסוים את כל תכונות הנהדרות, שבהתאם להן הוא אמור לנהוג כשליט, כאב, כחבר, בלי שתוך כך נרוקן ממנו את כל התכונות הנהדרות שלפיהן הוא אמור לנהוג במקרה זה או אחר, לדוגמה הקירופדיה (*Cyropaedia*) של קסנופון. הסיבה לדרישה זו של השלמות נעוצה בכך שאחרת לא יוכל להיות לנו מושג של מושלמות. כך הוא הדבר לדוגמה במושלמות המוסרית. המעלה הטובה של האדם אינה שלמה תמיד; כאן אנו זקוקים לקנה מידה כדי שנוכל לראות עד כמה חוסר השלמות הזה רחוק מהמידה הגבוהה ביותר של המעלה. כך הוא הדבר גם עם המידה הרעה. כשמדברים על רעיון זה יש לנקות ממנו את כל מה שעלול להגבילו. במוסר הכרחי להציג את החוקים במושלמות ובטוהר המוסריים שלהם. אולם זהו דבר אחר לגמרי כשמנסים לממש רעיון שכזה. וגם אם הדבר אינו אפשרי לגמרי, עדיין יש בכך תועלת גדולה. בחיבורו אמיל מודה רוסו בעצמו שכדי לממש חינוך כזה של אדם אחד יש צורך בחיים שלמים או לפחות בחלק משמעותי מחיים אלה. - זה מוביל אותנו לרעיון של הישות העליונה ביותר. נדמיין לעצמנו:

1. ישות שאינה מכילה אף פגם (לדוגמה, אם נדמיין לעצמו

אדם מלומד ובה בעת בעל מידות טובות; זו אמנם כבר

מידה גדולה של מושלמות, אולם עדיין יש בה מקום לפגמים רבים);

2. ישות שמכילה את כל המציאויות בתוכה; רק באופן זה מוגדר המושג באופן מדויק. בה בעת ניתן לחשוב על מושג זה כטבע המושלם ביותר, שבו כל מה ששייך לטבע המושלם ביותר מחובר זה לזה (לדוגמה, שכל ורצון חופשי);

3. ניתן לראות אותה כטוב הגבוה ביותר, שאליו החוכמה והמוסריות שייכות.

- הראשונה תיקרא מושלמות טרנסצנדנטלית, השנייה פיזית והשלישית מעשית.

(מגרמנית: יפתח הלרמן-כרמל)